

PRIEDAS III-4

Europos Komisijos (komitetų) ir darbo grupių atliktų studijų dėl socialinės apsaugos finansavimo (ypač dėl socialinio draudimo įmokų ir kitų mokesčių mokėjimo) apibendrinimas ir tinkamiausi scenarijai Lietuvai

3.1. Mokesčių reformos ES šalyse: bendros tendencijos

Apibendrinant EK studijas galima išskirti tris svarbiausius pokyčius pastebimus, 2010-2013 m. laikotarpiu, ES šalyse:

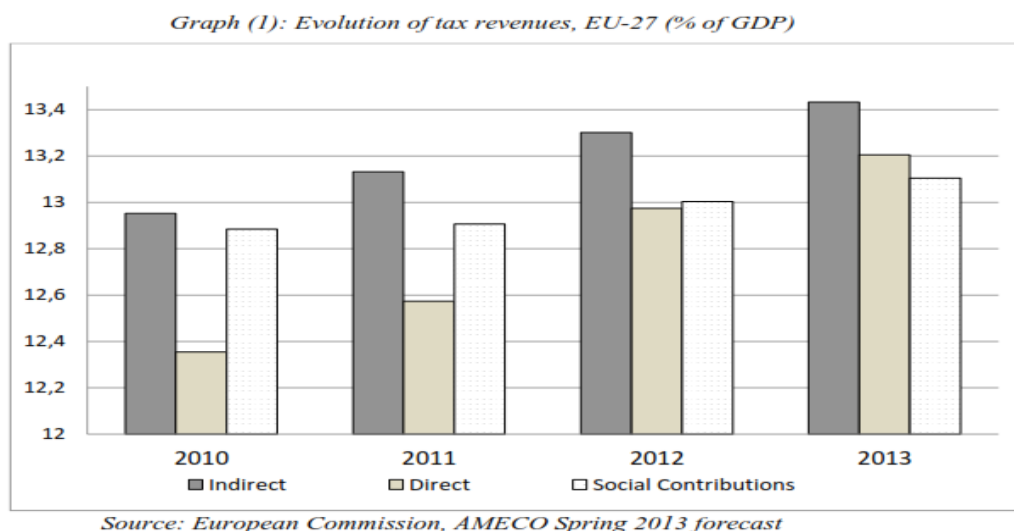
1. Bendra mokesčių našta didėjo visose ES šalyse, tačiau socialinio draudimo įmokos didėjo nežymiai ir tik kai kuriose šalyse.
2. Gyventojų pajamų mokestis didėjo daugumoje ES šalių, tačiau progresyvumo linkme.
3. Pelno mokesčiai mažėjo.
4. Sparčiai didėjo netiesioginiai mokesčiai.

Toliau trumpai aptarsime visus minėtus pokyčius.

3.1.1. Socialinio draudimo įmokos

Ekonominiai ir socialiniai (BVP smukimas, nedarbo augimas, sumažėjusi gamyba ir vartojimas) pokyčiai, ypač krizės metu, privertė peržiūrėti mokesčių sistemas ir beveik visose ES šalyse buvo padidinta mokesčių našta, įgyvendintos priemonės apimančios tiesioginius ir netiesioginius mokesčius bei socialinio draudimo mokesčius¹. 1 paveikslas rodo, kad 2010 – 2013 metų laikotarpiu didėjo tiek tiesioginiai, tiek netiesioginiai mokesčiai ir socialinio draudimo įmokos. Socialinio draudimo įmokos didėjo, tačiau ne taip drastiškai kaip kiti tiesioginiai ir ypač netiesioginiai mokesčiai.

4-1 pav. Mokestinių pajamų pokyčiai ES-27 šalyse (procentas nuo BVP)

Šaltinis: European Commission 2013, p. 17; Garnier et al. 2013, p. 6.

2010 – 2011 m. laikotarpiu socialinio draudimo įmokos išliko nepakitusios daugumoje ES valstybių narių (tik Bulgarijoje ir Vengrijoje buvo įgyvendinti tam tikri pokyčiai)². Tačiau 2012 – 2013 m. įvyko reikšmingi pokyčiai socialinio draudimo finansavimo sistemoje, kurie iš esmės padidino socialinio draudimo apmokestinimo našta daugelyje ES šalių. Buvo padidinti tiek socialinių įmokų tarifai atskiroms draudimo rūšims (pensijoms (Bulgarija), sveikatos draudimui (Vengrija), neįgalumui (Lenkija)), ir specialių tipų darbuotojams (ūkininkams (Austrija), savarankiškai dirbantiems (Austrija), valstybės tarnautojams (Portugalija)). Tokiose šalyse kaip Latvija, Jungtinė Karalystė ir Graikija socialinio draudimo įmokų standartinė norma buvo padidinta³.

Kipras įvedė 3 procentų bruto darbo užmokesčio mokestį - pervedamą į valstybines pensijų schemas -visiems valstybės tarnautojams. Slovakijoje buvo apmokestintos (socialinės apsaugos ir sveikatos draudimo įmokomis) jau apmokestintos nepiniginės išmokos mokamos darbuotojams. Vis tik daugumoje ES valstybės narių, kuriose socialinio draudimo įmokos buvo padidintinos, - tai padidino ir bendrą mokesčių našta tenkančią darbui, nes socialinio draudimo įmokų padidėjimas nebuvo kompensuojamas gyventojų pajamų mokesčio mažėjimu, išskyrus Latviją⁴. Taigi, mokestinė našta tenkanti darbui didėjo Europoje 2010-2013 m. laikotarpiu.

Didelė mokestinė našta tenkanti darbui atrodo problematikai, ypač krizės laikotarpiu kai didėjo nedarbas, ypač jaunimo nedarbas. Todėl pagrindines EK rekomendacijos dėl darbo apmokestinimo, minimos visuose šiame skyriuje analizuotuose leidiniuose, yra dvejopos, tačiau puikiai viena kitą papildančios⁵:

- apskritai mažinti bendrą darbo apmokestinimo našta;
- tikslingai mažinti mokesčių našta labiausiai pažeidžiamoms grupėms darbo rinkoje.

3.1.2. Gyventojų pajamų mokestis

2012-2013 metų laikotarpiu, daugelis ES šalių padidino gyventojų pajamų mokestį (GPM). Nors, kaip liudija studijos (Europos Komisija, 2013; Garnier *et al.* 2013) gyventojų pajamų mokestis didėjo, jis didėjo dideles pajamas turinčiųjų sąskaita, t. y. buvo mažinama mokesčių našta žemas pajamas turintiems, bet didinama - aukštas pajamas turintiems, - tikslu padaryti mokesčių sistemą labiau progresinę. Net vienuolikoje ES šalių (CZ, EL, FR, CY, LU, NL, AT, PT, FI, SI ir SK) GPM padidėjo daugiau uždirbantiems. Pokyčiai šiose šalyse kalba apie didesnę progresyvumą ir socialinį teisingumą jų mokesčių sistemose.

Kitos šalys mažino mokesčius tikslinėms grupėms. Vyresnio amžiaus darbuotojams (BE, HU, PT ir SE), žemos kvalifikacijos (BE ir HU), jaunimui (BE, IT ir HU), moterims (HU ir IT), vienišiemis tėvams (DK) ir tiems, kurie dirba atsilikusiuose geografiniuose regionuose (IT ir Vengrija) (Europos Komisija 2013: 20). Šios priemonės bent jau dalinai galėjo kompensuoti išlaidas padidėjusias dėl vartojimo mokesčių padidinimo (PVM ir akcizo mokesčių)⁶.

Taigi, bendra tendencija ES šalyse – didinti progresyvumą, kuris pasireiškė per GPM didinimą bei reguliavimą. Tuo tarpu pelno mokestis buvo mažinamas, atsižvelgiant į užsitęsusios krizės poveikį privataus sektoriaus investicijoms⁷.

3.1.3. Pelno mokesčiai ir netiesioginiai mokesčiai

Dauguma ES šalių ėmėsi priemonių sumažinti pelno mokesčius. Tokios šalys kaip Estija, Švedija, Jungtinė Karalystė, Slovėnija, Danija ir Suomija sumažino pelno mokesčio statutinės normas. Kitos (IE, EL, ES, FR, HR, IT, LT, LU, HU, NL, RO, SL, FI, SE, UK, CZ) sumažino pelno mokesčių bazes ir bei įvedė specialias nuolaidas. Visos šalys siekė apsaugoti savo gamintojus nuo bankrutavimo ir sumažėjusių eksporto bei importo galimybių⁸.

Kaip jau minėjome, netiesioginiai mokesčiai didėjo sparčiai nuo 2010 iki 2013 metų, tačiau jų padidėjimas nebuvo lydimas darbo apmokestinimo mažinimo. Taigi, pereinama nuo tiesioginių prie netiesioginių mokesčių, bet nemažinant bendros mokesčių naštos.

Manoma, kad vartojimo, nekilnojamo turto bei aplinkosaugos mokesčių didinimas mažiausiai kenkia ekonominiam augimui. Todėl šie mokesčiai buvo didinami eilėje ES šalių. Dauguma ES valstybių įvedė reformas PVM srityje: dažniausiai buvo didinama įstatymais nustatyta PVM tarifų norma, o ne plečiama PVM bazė. Be to, dauguma valstybių narių padidino akcizus prekėms ir gamybai⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad krizė „privertė“ ES šalių vyriausybes reformuoti, keisti mokesčių politiką, ieškoti naujų apmokestinimo galimybių, atsisakyti mokesčių, kurie gali būti žalingi šalies socialinei ir ekonominei plėtrai. 2012-2013 metais dauguma reformų, vis tik, vyko turtingųjų sąskaita, t. y. didinami mokesčiai didesnes pajamas turintiems bei apmokestinamas nekilnojamas turtas ir prabangos prekės.

¹ European Commission, 2013, 2012, 2011.

² European Commission 2013; Garnier et al. 2013.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ European Commission, 2013; Garnier et al. 2013.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.